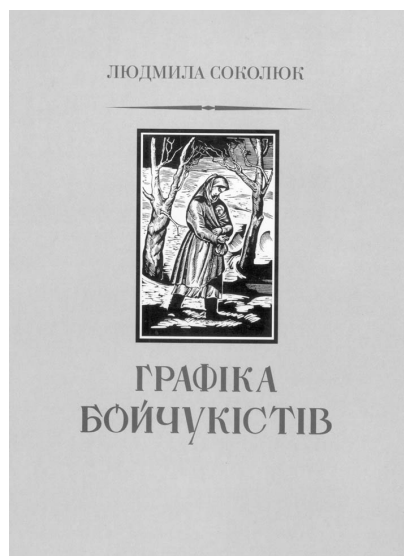

БОЙЧУКІЗМ — культурно-мистецьке явище, напрям в українському мистецтві 10–30-х років 20 ст. Назва походить від прізвища **М. Бойчука**, який запропонував теорію нового укр. мистецтва, що базувалася на укр. морал.-етич. засадах, самовідданому служінні народові й передбачала творення мистецтва відродженої України. Метою творчості бойчукістів була не сфера станк. композиції, а організація життєвого середовища людини, чітка концепція створення нац. мистецтва. Теорія М. Бойчука виникла й розвивалася на зіткненні європ. худож. процесу та руху за нац. самобутність. Її теор. основою було наук. обґрунтування історизму укр. державності М. Грушевського. Тогочасна європ. культура прагнула відродження єдності мистецтв. П. Пікассо, **О. Архипенко**, **К. Малевич** по-своєму осмислювали зв'язки духов. природи давніх культур з мовою її пластики. Для М. Бойчука таким духов. корінням ставали візантинізм і мистецтво укр. примітиву з його невичерп. життєвою силою. За теорією М. Бойчука, сучасне монум. мистецтво України, підносячись із нац. ґрунту, виходило на світ. рівень, перетворювалося на європ., заг.-людське. Таке мистецтво в бутті людини ставало часткою всеосяжного нац. стилю (від архітектури, мозаїк, фресок, видів графіки до ужитк. речей — килимів, вибілок, кераміки тощо). Його месіан. роль слугувала державі, вихованню суспільства. Реалізація цієї програми, на думку М. Бойчука, випростувала б цілий народ, являючи світові невичерпні скарби його давньої й нової худож. культури. Концепція авангарду бойчукістів не дуже різнилася від погляду авангард. течій на Сх. України, зокрема братів **Давида** та **Володимира Бурлюків**. Осн. відмінність школи

Бойчука — у пластично-образній структурності, ритмічності композиц. елементів твору і чіткому визначенні функції кольору як образу нарівні з формою. Колір зайняв належне місце в образно-емоц. структурі твору. Картину монум. малярства розглядали як складову частину архіт. середовища. Бойчукісти вірили у велику місію монум. мистецтва у формуванні середовища, його вплив на психологію людини. Перші спроби входження монум. малярства в арх-ру відкрили джерело нових емоц. сил, магічність єдності форми, кольору, пластики, ритму. М. Бойчук та його школа будували свою творчу концепцію на ґрунт. знанні програм новітніх течій світ. мистецтва, традицій візант. образотвор. мистецтва з його характерною пластич. чіткістю форми, взаємозв'язком форми і простору, образно-ритміч. композиц. та колір. ладом, що, в свою чергу, зближує їх за виразністю з геніал. простотою творів нар. мистецтва. Твори бойчукістів базувалися не лише на цих засадах, а й на глибоко нац. мистецтві, чим відроджували та утверджували нац. свідомість, об'єднуючи народ. Саме це і не входило в розрахунки нової влади, яка прагнула створити інтернац. суспільство без «роду й племені», маючи за тенденцію винищення будь-яких ознак нац. приналежності людини. Поява бойчукістів — поєднання двох тенденцій, що існували від серед. 19 ст., коли під тиском рос. академізму відбулося розщеплення нац. укр. малярства на примітив і профес. вишкіл. У культурол. аспекті Б. — явище, що було протиположним космополітизму, а по суті — занепаду малярства Заходу. Відбулась трансформація нац. традиції у тривимірному потрактуванні. Звідси і нац. форма цього мистецтва: від монум. розпису до графіч. аркуша. Бойчукісти брали за основу традицію у багатогранній осягненні — від суто декор. модуля до об'ємно-просторового рішення. Архаїка, формовияв засобів школи М. Бойчука відповідали буттєво-сутнісному стану нац. єства тієї доби.

Париж. майстерня М. Бойчука (засн. 1909) стала першою унікал. лабораторією, де опрацьовувалася модель теорії монум. мистецтва — синтез візантинізму й естетики примітиву. Усунення з образу пишної розповідальності і спрощення тла, примітивізація в рисунку зображуваного сюжету зумовили чисто маляр. декор. ефект. Метод навчання М. Бойчука полягав у чутливому ставленні як до світ. традиції — мистецтва стародав. єгиптян, асирійців, еллінів, проторенесансу, так і до новітніх відкриттів. Б. інколи представляли як творчу течію в образотвор. мистецтві, в основі якої лежать принципи середньовіч. іконопису взагалі й візант. зокрема. Візантинізм, збагачений європ. культурою і розмаїтістю талантів нар. мистецтва, і створив ту духовно-

образотворчу ментальність, яка характерна тільки укр. образотвор. мистецтву. М. Бойчук і його школа — суто філос. концепція руху форми по площині і в просторі. Переливи форми під час трансформації однієї в іншу відрізняють ритм руху монум. форми від руху станк. мистецтва. Першоосновою творчості М. Бойчука є духовність, що зумовлено образно-худож. пластикою створення іконопис. творів. Особливістю стилістики робіт бойчукістів є своєрідна протидія зовн. і внутр. сил. В образній системі переважали форми, насичені актив. внутр. енергією, внутр. силами, що надавали формі наповненості, округлості, самот. значущості, а через це — позитивної, стверджуючої сили, яка і визначала особливість їхнього монум. стилю. На прикладах зі світ. історії М. Бойчук навчав «зчитувати» накопичену в них тисячоліттями інформацію. Першоряд. значення надавав композиції, яку необхідно було зорганізувати на площині не свавільно, а з урахуванням абстрагованості реальності, у якій митець виступає носієм нац. особливостей. Засади настанови М. Бойчука найбільше втілені у малярстві й книжк. та станк. графіках. Виховуючи вільнодумних творців, М. Бойчук застерігав їх від індивідуалізму, привчаючи до злагодженої праці в колективі, подібно до анонімів середньовіч. ремісн. братств. Розуміння співпраці художників-подвижників М. Бойчук приніс у керовану ним майстерню монум. живопису Укр. АМ, відкриту 1917 у Києві. Своїх учнів — [О. Бізюкова](#), [Т. Бойчука](#), [К. Гвоздик](#), [А. Іванову](#), [С. Колоса](#), [І. Липківського](#), [О. Павленко](#), [І. Падалку](#), [В. Седляра](#), [М. Шехтмана](#) — він виховував у душі безкомпроміс. служіння мистецтву, прищеплював пієтет до високого призначення бути художником. Осн. настанова — глибоке вивчення мист. спадщини, шукання нових форм, що відповідали б нац. особливостям, проникнення в закономірності композиції, вміння аналізувати твори. Освоюючи специфіку технік монум. живопису, студенти оволодівали вироб. мистецтвом та різними видами декор. мистецтв. У настін. живописі М. Бойчук відкидав усе зайве, сентиментально-світське, наголошуючи на основополож. принципах монументальності. Митець цінував зворотну перспективу, ритми і контрритми композиц. елементів твору, образність кольору, чіткість, ясність, силуетність зображення, властиві для нар. творчості. Це і стало основоположним при побудові його програми монум. мистецтва. 1919 школою М. Бойчука під його керівництвом виконано комплекс монум. розписів Луцьких казарм у Києві — хронологічно перший у мистецтві 20 ст. ансамбль монум. живопису. 1921 учні М. Бойчука, які називали себе бойчукістами, створили керамічну школу в Межигір'ї, відродивши діяльність старовин. худож. осередку. Вироб-во ужиткових речей із худож. кераміки певною мірою реалізовувало задуми М. Бойчука про відродження нац. стилю. Вироби межигір. кераміки експонувалися від 1922. На виставці АРМУ 1927 з успіхом експонувалися графічні та

живописні твори учнів Бойчука, на багатьох зарубіж. виставках ці роботи вражали своєю оригінальністю. Втілені в життя таким чином наприкінці 1910-х рр. його ідеї започаткували цілий напрям укр. монум. мистецтва, яке стало виявом часу й також дістало назву «Б.». Напрямок успішно розвивався у 1920-х рр. Найвидатніші розписи бойчукістів були створені в Одесі. Тут складалась традиція колектив. праці, вирішення всіх питань на вироб. нарадах художників. 1927–29 виконано комплекс монум. розписів Селян. санаторію в Одесі — найдосконаліше творіння монум. школи М. Бойчука. Бойчукістами 1930–32 розписано також будинок Держ. політ. управління (ДПУ, нині Палац студентів). Пластика малюнку, романтич. настроїв маляр. оповідей, які були притаманні фрескам Селян. санаторію, змінюються на різке графічне висловлення. Войовничий і дещо жорсткий дух композицій підкреслюється зовн. плакат. пафосом, театр. жестами персонажів, зефектованою манерою поз. І все ж, незважаючи на суто кон'юнктурні елементи, ці розписи несуть в собі нове стиліст. мислення, свободу композиц. побудови, залучення формал. ідей світ. мистецтва. Фрески в будинку ДПУ — остан. взірць монум. практики бойчукістів в Одесі. На тривалий час монум. живопис залишається своєрід. табу. І лише в серед. 60-х рр. його відновлює нове покоління одес. митців. Мистецтво школи М. Бойчука через домінування селян. теми в часи наступу на укр. село стало синонімом бурж.-куркул. стихії, націоналізму, формалізму. Результатом боротьби з Б. стало знищення багатьох талановитих укр. художників, їхнього доробку й мист. напрямку. Усі твори авангарду, твори ін. реаліст. течій, котрі існували паралельно з Б., не справляли, очевидно, такої небезпеки, як твори бойчукістів з яскраво виокресленими тенденціями розвитку нац. культури, і це послужило осн. причиною фіз. нищення митців. Упосліжене поняття «Б.» залишилося тільки в атрибутиці рад. історії 1930-х рр.

Як напрям нового монум. мистецтва Б. (неовізантинізм) став відчутним серед ін. європ. течій та шкіл у худож. житті Львова 1920–30-х рр. Рисами нар. примітиву, витонченої духовності позначено твори [Л. Холодного](#), [М. Федюка](#), [П. Ковжуна](#), [В. Крижанівського](#), [Л. Хвістека](#), [Я. Музики](#). Вони шукали нових шляхів для укр. культури, розвиток і примноження якої розуміли як засіб збереження нації. Плідним виявився Б. і на теренах Польщі, де неовізантинізм був одним із новітніх напрямів станк. та монум. сакрал. мистецтва, яке 1910–30 розвивали учні М. Бойчука — [К. Міллер](#), [С. Бодуен де Куртене](#). Хранителями Б. виступали художники укр. діаспори — [М. Осінчук](#), [С. Гординський](#), [П. Холодний](#) та ін. Традиції Б. в укр. мистецтві 1960–80-х рр. розвивали [А. Горська](#), [В. Зарецький](#), [В.-І. Задорожний](#), [І. Литовченко](#), [О. Заливаха](#) та ін.

Рекомендована література

1. Холостенко Є. Монументальне малярство Радянської України. Х., 1932;
2. Лобановський Б. Б., Говдя П. І. Українське мистецтво другої половини XIX – поч. XX ст. К., 1989;
3. Ріпко О. О. Бойчук і бойчукісти, бойчукізм: Каталог виставки. Л., 1991;
4. Дуда І. Молоді спадкоємці Бойчука // ОМ. 1994. № 1;
5. Литовченко І. Бойчук і сучасність // Там само. № 2;
6. Міщенко Г. Іще раз – бойчукісти і наш час: Проблеми теорії та аналізу мистецтва // Там само. 1997. № 1;
7. Басанець Т. «Це мій відчит перед нащадками» (М. Бойчук): Монум. практика бойчукістів. Одес. майстерня // Там само. 1999. № 1/2;
8. Соколюк Л. Графіка бойчукістів. Х.; Нью-Йорк, 2002.

Т. І. Березюк

Бібліографічний опис:

Бойчукізм / Т. І. Березюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-36203>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).